

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ
Миколаївська обласна організація
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНИЙ ЗАПОВІДНИК
«ОЛЬВІЯ»**

**FORUM OLVICUM III:
ДО 70-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
В.В. КРАПІВІНОЇ**

**МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ
АРХЕОЛОГІЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

4-6 травня 2020 р.

Миколаїв
Науково-дослідний центр «Лукомор'є»
2020

УДК 902/904+908+929+93+94

ББК 63

Ф-80

Рекомендовано до друку рішенням правління Миколаївської обласної організації Національної спілки краєзнавців України (протокол № 2 від 17 квітня 2020 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГАВРИЛЮК Н.О. (доктор історичних наук, старший науковий співробітник), ГОСПОДАРЕНКО О.В. (кандидат історичних наук, доцент), КУЗОВКОВ В.В. (кандидат історичних наук, доцент), СМІРНОВ І.О. (кандидат історичних наук, доцент), СІНІКА В.С. (кандидат історичних наук), ТРИГУБ О.П. (доктор історичних наук, професор), ЧЕРНЯВСЬКИЙ В.В. (кандидат історичних наук)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЗА ВИПУСК: СМІРНОВ О.І.

Ф-80 FORUM OLVICUM III: до 70-річчя з дня народження В.В. Крапівіної, 4-6 травня 2020 р. Миколаїв: НДЦ «Лукомор'є», 2020. 182 с.

До збірника увійшли матеріали доповідей і повідомлень учасників III Міжнародної археологічної конференції «**FORUM OLVICUM III**»: до 70-річчя з дня народження В.В. Крапівіної. Публікації присвячені актуальним питанням археології, історії, етнології та історіографії.

Для археологів, істориків, краєзнавців, вчителів, викладачів і студентів, а також для тих, хто цікавиться історією.

Матеріали подаються мовою оригіналу. Відповідальність за подану інформацію несуть автори.

© НДЦ «Лукомор'є»

© Автори статей

**ОЛЬВІЙСЬКІ РОЗВІДКИ ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИ-
ТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ*****Олександр Набока***

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії України
Україна, 92703, Луганська обл., м. Старобільськ, пл. Гоголя, 1
E-mail: snaboka9@gmail.com

Є. Шевцова

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
студентка 1 курсу магістратури спеціальності «Середня освіта (Історія)»
Україна, 92703, Луганська обл., м. Старобільськ, пл. Гоголя, 1
E-mail: e.shevtsova209@gmail.com

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка має багаторічний досвід наукового вивчення пам'яток античної доби Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія».

Вперше студентський загін тоді ще Луганського педагогічного інституту залучився до досліджень ольвійських об'єктів у 1969 р. Перший виїзд студентів істориків для проходження археологічної практики відбувся під керівництвом викладача історичного факультету Костянтина Івановича Красильникова. Оскільки Луганський загін був найчисельнішим, його було вирішено розділити за археологічними групами та, відповідно, направити на розкопки об'єктів Агора, Цитадель, Некрополь, АГД та Р-25.

Тоді й почалася тісна та плідна співпраця луганських археологів з такими видатними науковцями, як Валентина Крапівіна, Сергій Буйських, Світлана Мазаратті, Валерій Отрешко.

З 1970-х рр. Луганський студентський загін почав формувати свої неповторні культурні «ольвійські» традиції. Тоді він постійно збільшувався за своєю чисельністю студентами першокурсниками та старшокурсниками-добровольцями. З цього часу лише почали набиратись досвіду майбутні «ветерани», або, як їх стали називати пізніше, «стара гвардія факультету».

До середини 1990-х років середня чисельність Луганського загону становила близько 100-120 осіб. Деякі з учасників експедиції вже мали за плечима від 5 до 20 археологічних сезонів. З 1994 р. керівником ольвійського загону став Сергій Якович Харченко.

Початок 2000-х років був важким в історії луганського ольвійського руху. Через відсутність фінансування чисельність Луганського загону значно зменшилась, проте традиція Ольвійських археологічних розкопок серед студентів історичного факультету не була перервана. А вже у 2008 р. Луганський загін складав 120 студентів і випускників.

Ювілейний 45-й Луганський ольвійський сезон (2013 р.) також відбувся під керівництвом С.Я. Харченка, був багаточисельним і продовжував започатковані ветеранами традиції. Це була остання експедиція Луганського загону перед початком військових дій на сході України 2014 р.

З 2014 до 2017 рр. централізованих студентських археологічних виїздів від Луганського національного університету імені Тараса Шевченка не відбувалось. Тоді

університет вимушено був евакуйований до м. Старобільськ і переживав важкі економічні часи. Ольвійську традицію Луганської археологічної експедиції тоді продовжували невеликі загони ветеранів і добровольців, випускників історичного факультету минулих років.

Новим етапом в історії Луганського студентського археологічного загону стала Ольвійська експедиція 2018 р. Вона була організована спільними зусиллями керівництва університету та «ветеранів» минулих років. Для реалізації археологічного виїзду студентів-істориків чимало сил доклав доктор історичних наук, завідувач кафедри історії України Набока Олександр Вікторович. Саме він став керівником Луганської археологічної експедиції до заповідника «Ольвія» та керівником археологічної практики студентів істориків у ювілейній 50-й експедиції 2018 року та наступному 2019 році.

За більш ніж 50 років Луганських археологічних експедицій студентами було зроблено чимало значних знахідок на різних ділянках заповідника, проте останні два роки можна вважати дійсно особливими в історії луганських археологічних розвідок. Так, у 2014 р. за підтримки Німецького дослідницького товариства та Університету імені Гете Франкфурта-на-Майні було започатковано спільний міжнародний проект, що ставить за мету вивчення раннього періоду історії Ольвії та її просторового розвитку. Керівником проекту з німецької сторони виступив професор Йохен Форнасьє. Завдяки спільним зусиллям, Ольвія почала системно вивчатися за допомогою сучасних інноваційних методів.

Це надало змогу активізувати вивчення низки важливих наукових проблем. Зокрема, сканування поверхні ольвійського Терасного міста георадаром дозволило виявити частини будівлі, яка, вірогідно, виконувала функцію театру. Як відомо, театр був місцем загального зібрання громадян, центральною спорудою античного поліса, символом політичної автономії міста-держави. Упродовж другої половини ХХ ст. було здійснено щонайменш три спроби віднайти його археологічним шляхом, проте тоді всі намагання виявилися безуспішними.

Театр в Ольвії існував приблизно протягом V-II ст. до н.е. Про це можуть свідчити знайдені розписи на предметах матеріальної культури, у першу чергу, на кераміці. Знайдені також театральні маски, в яких виступали актори, теракотові статуєтки з зображенням акторів. Мало того, збереглися письмові свідоцтва у вигляді мармурової плити з постаменту статуї на честь Зевса-спасителя, а також двох мармурових стел, присвячених видатним політичним діячам Ольвії, на яких зазначається, що про їх заслуги було оголошено на святі у місцевому театрі.

У 2017 р. георадар на глибині 3,6 м виявив низку аномалій з характерними кривизною у південній частині терасного міста. Саме тут, на думку багатьох поколінь дослідників, повинен розміщуватися театр. Для перевірки даних у 2018 р. було закладено новий пошуковий розкоп, дослідниками якого виступили студенти Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Для нечисельного колективу, що складав 19 студентів з керівником О.В. Набою, це був перший досвід археологічних розкопок в Ольвії. На момент початку розкопок, що відбувався під керівництвом кандидата історичних наук, наукового співробітника Інституту археології Національної академії наук України Шейко Ірини Миколаївни, були лише відмічені орієнтовні межі розкопу Т-4.

Упродовж археологічного сезону 2018 р., в якому брав безпосередню участь Луганський загін було знято перший шар ґрунту, та почалось дослідження ділянки, де,

ймовірно, і знаходився ольвійський театр. Заглиблення на рівень більше метра на ділянці Т-4 дало результати у вигляді монет дельфінів, круглих монет ольвійок, частин фібул, античного скла, кісток свійських тварин та чисельної кераміки, що датуються I ст. н.е. Студентам вдалось віднайти кам'яну кладку, ймовірно, житла заможної особи римського періоду. Було висловлене припущення, що воно було побудовано на залишках античного театру. Загалом заглиблення на ділянці сягало 2,4 м.

Наступний археологічний сезон 2019 р. для Луганської експедиції став більш насиченим. Ще більше відчувалася підтримка німецьких колег. На цей раз археологам вдалося знайти досить значну кількість важливого археологічного матеріалу. Чисельними стали знахідки наконечників стріл, монет. Унікальними стали знахідки фаянцевої намистини, цілого світильника й античного бронзового персня, замуrowаного у середину давньої кам'яної кладки.

У цьому ж сезоні в таборі луганського загону, що розташувався традиційно у так званій «Луганській балці», відбувся Міжнародний українсько-німецький симпозиум «На берегах Бугу». У заході взяли участь німецькі, харківські науковці, а також провідні фахівці Інституту археології НАН України.

Зважаючи на події останніх двох років, можна стверджувати, що Луганська археологічна експедиція, у цілому, відновила давні ольвійські традиції. Будучи багато років одним з найбільших за чисельністю археологічних таборів, вона поступово повертає собі цей статус після чотирьох років вимушеної перерви. Проаналізувавши історію археологічних розвідок Луганської студентської експедиції, можна стверджувати, що саме та репутація, що була зароблена студентами за більш ніж 50 років, дозволила їм працювати на такій особливій ділянці, як Т-4.

РЕКОНСТРУКЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ТОПОГРАФІЇ ОЛЬВІЙСЬКОГО ГОРОДИЩА І НЕКРОПОЛЯ ЗА ПЛАНАМИ ХІХ-ХХ ст. ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Євген Ланг

незалежний дослідник

Україна, Київ

ORCID: <https://orcid.org/000-0002-8057-0438>

Історична топографія має суттєве значення для реконструкції вигляду археологічної пам'ятки, її планування та структури, визначення меж, в яких вона існувала. На пам'ятках з багатьма культурно-хронологічними нашаруваннями, топографія їх стану на момент припинення життя та сучасного стану території, де вони розташовуються, відрізняється від топографії початкового моменту існування пам'ятки. Яскравим прикладом таких відмінностей є як городище, так і некрополь Ольвії. Природні (ерозія, геологічні відкладення) і штучні процеси впливали на топографічну картину міста, коли внаслідок різноманітних перебудов, руйнувань, нівелювання і т. ін., рельєф місцевості значною мірою змінювався.

Простеження процесу зміни топографії та встановлення зв'язку цих змін з даними історії та археології є можливим, але досить важким і складним завданням.

Для відновлення історичної топографії необхідний цілісний комплекс методів: